

هه لٻڙار تڻين نيسانئ پڻگاشهڪ به رهف گهورينئ

د. نعمت الله حامد نهيلي

مهلين 2014

ل سیهی چوار ههلبژارتنی جقاتا نوینهری نیراقی و یین پاریزگههین ههریمی دئیك دم دا هاتنه نهجامدان. نهف ههردووك هلبژارتنه دوو پینگافین گرنگ بوون ژبو دؤزا كوردی نهفچا چ لسهر ئاستی نافخوی بیته، كو دببته هوکاری بهرف پیشچوون و چهساندنا دهموكراسیی ل ههریما كوردستانی و دروستكرنا هاوكیشین نوی ژبو بریفهبرنی، چونکی دهیته چافهریكرن بهلانس هیزی ل ههریمی لسهر ئاستی پاریزگههان بهیته گهورین. ئانكو دببته ل پاریزگهها سلیمانی ئیداره بکهفیهته ددهست بزافا گوران دا. نهفهژی گهورینهكا مهزنه و دهستاو دهستكرنا دهسهلاتی یه ب شیوهکی ناشتیانه. و دنهجامدا بهرف پیشچوونا دهموكراسیهتی یه ل سهه ئاستی نافخوی. لی ژلایی دیتر، لایهین كوردستانی ل ههمبهر تافیکرنهكا دژوار و نوودا نه ل سهه ئاستی نیراقی، چونکی ل چوار سالین بوری، پروسا سیاسی ل نیراقی تووشی قهیرانین بهردهوام و مهترسیدار بووینه. لیستا یاسا نهوا سهروك وهزیرن نیراقی (نوری مالکی) سهركیشیا وی دکهت، بزافکریه لایهین دیتر و ههفیشکین خوه دحكومهتی دا فهراموش بکهت.

ژلايه کيښه بهرهيى سوننى ژيکښه کريه و ب توهمه تا تيرورى شيايه
ههويى لهشکهرى يىن بهردهوام ل دهفهرين سوننى نه انجام بدت. نانکو
فيايه نهو دهفهره دنه ناراميه کا سياسى و لهشکهرى و ئيمناهيى دا بيت،
داکو لايه نين سياسى يىن سوننى بي هيىز بکته و دهرزين مهزن بيخيته
دريزين وان دا. و تا رادهيه کى مالکى دقئ پيلانا خوه دا يى سهرکهفتى
بوو. چونکى دچوار ساليى بورى دا بهرهيى سوننى وهکو لايه نه کى
پهراويزکرى و بهر به لاف هاتيه ديتن کو نه شيان ل هه مبه ر پلانين مالکى
و زلهيىزى و دکتاتوريه تا وي ببنه ژماره کا کارى گهر. نانکو مالکى ب
دروستکرنا قهيرانين بهردهوام بو سوننا، شيايه هيىزه کا مهزن و
ئاليجريه کا مهزن بو خوه دناف مالا شيعى دا دروست بکته. ژلايه کى ديتر،
نه گهر نه م ل نهوئ هه فرکيى بنيرين نهوا دناف بهرا لايه نين کوردى و
مالکى دا هه، دئ بينين کو مالکى هه مان سياسهت ل گهل کوردان ژى
بکارئينايه (سياسهتا دروستکرنا قهيرانان). هه رچه نده کورد پشکدارين
حکوممه تا مالکى بووينه، لى ب ريکا دروستکرنا ناريشان بو کوردان و
جيبه جى نه کرنا مادئ (١٤٠) و ناريشين پيشمه رگه و بودجى و دوسه يا
نهفتى، مالکى وهکو لايه نه کى هه فدر و دوژمنکار ل کوردان ته ماشه کريه.
بزافکريه چ ناريشه کا هه ريىم ل گهل به غدا دماوئ چوار ساليى
حکومرانييا وي دا چاره نه بن، بهلکو نهو کيشه دژوارتر و ئالوزتر لى
کرينه. نهفه ژى وئ راستيى دسه لمينيت کو مالکى ب تاك رهوييا خوه،
ئاسته ننگين مهزن ئيخستينه هه مبه ر پروسه يا ئاشتبوونه وهييا جفاکى و
سياسى و کورد و سونه و شيعه لبه ر ئيک برينه و خوه وهکو سوارچاکه کى
نيشانى جادده يا شيعى و لايه نى عه ره بين توندره و دايه. دنه انجامدا پروسا

سیاسی ل ئیراقی ژ
کار کهفتیه و دهرزین
مهزن کهتینه دئیراقا
پشتی ئازادی دا.
چونکی مالکی ههموو
دهزگایهکی بریاردانی
و پوستین ئیمناهی

ئێخستینه ل ژیر کونترولا خوه. و ژبهر نهخوشیا مام جهلال و لاوازیونا
بیگهیی دهسهلاتا سهروک کوماری. گهز و مقهس کهتنه ددهست مالکی دا
و وی چاوا فیایه وهسا پروسا سیاسی ل ئیراقی ئاراستهکریه. ب فی رهنگی
دشپین بیژین ئهجامین ئهفان ههلبژارتنان دچارهنفیسسازن بو کوردان
ژلایهکیشه و بو بزاقا دهموکراسیی ژی ل ئیراقی ژلایه دیترفه. دشپین
هندهک خالان دیاربهکین کو ئهجامین ئهفان ههلبژارتنان زور دکاریگهرن
و ردی دچارهنفیس ساز بن لسهر گهلهک ئاستان وهکو:

۱- په یوهندییا ههریمی ل گهل ناغهندی (بهغدا):

سهنگا کوردان دقان ههلبژارتنان دا دی سروشتی ئهوی په یوهندییا ئالوز
و نه گونجایی ئهوا دناقههرا ههریمی و بهغدا دا هه ی ئیک لاکهت. چونکی
نوکه ئهو په یوهندییه بهرهف گرژیی چووینه و ههر لایه نهک گهفا ل یی
دی دکهت و ههردوک ژی یی ل هیشیا ئهجامین ههلبژارتنان. چونکی
ههفهیمانیین پشتی راگه هاندنا ئهجامین ههلبژارتنان دی سهمتا وی
په یوهندیی ئاراستهکهن. ئهگهر ههر مالکی وهکو سهروک وهزیر هاته

هلبژارتن و ئەو لسەر هەمان سیاسەتا خوە یا پەراویژکرنی و قەیران چیکرنی فە چوو، ئەفە دئ بیتە ئەگەر کو ژیکشەبوون یان پارچەبوونا ئیراقی روی بدمت. ژلایەکیفە کورد راگەهاندنا سەریخوویی بکەن، و ژلایئ دیتەر سوننە داخووازا هەریمەکا جودا یانژی دەولەتەکا سوننی بکەن. دەسەلاتا هەریمما کوردستانی خوە ل ئەنجامین ئەفان هەلبژارتان دگریت داکو هەلوێستەکی فەبر لسەر پەیوەندییا خوە ل گەل بەغدا دیاربکەت. لەورا ئەفە هلبژارتنە دچارەنقیسی نە بو مە کوردان. ژلایەکیفە (هەندەک ئالیین کوردی) حەزدکەن هەمان عەقلییەتا عەرەبی یا تاکرەو و دکتاتوری ل بەغدا دوبارە ببیتەفە، داکو ری خوشکرنی بکەت بو وی جودابوونا کوردان و بهانەکا مەزن بیت کو کورد پینگافا بەرەف سەریخووبوونی بهافیژن. و ژلایئ دیتەر حەزا شەقامی گشتی لسەر هیمنکرنا ئەوان ئاریشایە دناقبەرا نافەند و هەریم، چونکی جەماوەر یی ژ قەیرانان تیربووی و پتر هزرئ دەهەبوونا ئارامیی دا دکەت ل شوینا هەفرکیی. ئی هەموو بوچوون بو هندی دچن کو مالکی ئیدی ل دەسەلاتئ بهیتە دوورئخستن، چونکی دووبەرەکی کەتییه دناف مالا

شـیعی ژـی دا و
لایەنئ (سەدری و
حەکیمی) ل دژی
کاندیدکرنا مالکی
نە کو بو سێیەمین
جار پوستئ سەرۆک
وەزیران وەرگریت.

نهخاسمه دفان هلبژارتنان دا دهیته چافه ریكرن كو كورسیین پیشبینیگری یین (حهکیمی و سهدری) بهلانسئ بگهورن. و ژلایی دیتر، سوننا ژی دژاتیکرنا کاندیدکرنا مالکی راگه هاندیه کو چارهکا دی نهو دهسهلاتئ وهرنهگریت. نهفهژی پالدهرین بهیزن همبهر دروستبوونا ههفیهیمانین نوی دئایندهی دا دنافبهرا نهوان ههردوک لایه نین شیعی (سهدر و حهکیم) ل گهل سوننه یین میانره و لایه نین کوردستانی، کو ههفیهیمانیهکا نوی لسهر هندهک ههفتیگه هشتین ساخله متر و گونجایی تر دنافبهرا واندا بهیته پیکئینان. نهفه هموو نالیه ژی درژد و دهفه رانه لسهر دوورئیخستنا مالکی. ئانکو پشتی نهنجام دیاردبن، دئ نهخشه یئ ههفیهیمانین نوو یین سیاسی ل ئیراقئ جوداتر بهرچاف بیت. دئه نجام دا هاوکیشین سیاسی ل ئیراقئ و نهخشه یئ سیاسی ژی دئ هیته گهورین. ههرچهنده مالکی ژی ب وی رهنگی بهچاف لاواز نابیت کو ب ساناهی بهیته پشتگوهفه هافیتن. لهورا دهیته چافه ریكرن کو پیکئینانا حکوومهتا نوی ل بهغدا زور گیرو بیت. و بگرو فهکیشهکا دژوار روی بدهت.

۲- لسهر ئاستئ نافعویئ:

نهنجامین نهفان هلبژارتنان دئ دقهبر بن بو دیارکرنا سهنگا لایه نین سیاسی ل ههریمی، نهخاسمه کو ههردوو لایه نین سهرکهفتی دهلبژارتنین چوویی دا (پارتی و گوران) ریکهفتنهک ل گهل ئیک موهرکریه بو پیکئینانا حکوومهتئ و لایه نین ئیسلامی ژی هاتینه دناف کابینهیا نوی ل دویف (استحقاقیت هلبژارتنان). ژلایه کیفه ئیکهتیا نیشتمانی دبیت

كو ئەف ريكهفتنا دوو قولى يا پارتى و گوران لسهر حسيبا وئ هاتيه كرن و دئ ل شوينا ريكهفتنا ئستراتيژى يا پارتى و ئيكهتئ بيت. فى يهكى ژى ئيكهتى توورهكريه نهخاسمه كو پشتى بزافا گوران چهند پوستهكين گرنك دكابينهيا ههشتئ دا وهرگرتين، بوويه شريكئ دهسهلاتئ و پشكدارهكى كارىگهره دريئهبرنا حكوممهتا نوودا. ئەفهژى مهترسييه لسهر پيگهئئ ئيكهتئ و زهنگا لاوزكرنا وئ لئددهت. ههچهنده دفان ههلبزرتان دا دهنگين ئيكهتئ بلنذبووينهفه، لئ نه ب وئ ئاستى نه كو ركمانييا گوران بكهت ل سلئمانئى. و تا نوكه ژلايئ هيژئ فه و ولسهر ئهردى ئيكهتى يئ دهسهلاتئ ل سلئمانئى دكهت، لئ ولسا دهئته ديتن كو دئ ريئهبرن ودهسهلاتا سلئمانئى كهفئته ددهست گوران دا. دئهنجام دا ئەفه دبئته ئەگهر كو ئيكهتى ژ بازنئ دهسهلاتئ و ريئهبرنئ دوور بكهفئت و بچئته دبهرهئئ ئوپزسيونئ دا. چونكى ههتا نوكه ئەو داخوازيئئ ئيكهتى ل پارتى دكهت ژبو پشكداربوونا وئ دكابينه ههشتئ دا پارتى لبهه نههاتيه و وان داخوازييان مهزنتر دبئنيئت ژ قهبارئ ئيكهتئ. و ئەگهر ئيكهتى پشكدارى حكومهتا نوو نهبيت، ئەفه كارهكى

دهرکی کو بکهفنه دناقبهرا ئالیین سیاسی یین کوردی دا و دئ مایتیکرنا
دهرکی لسهر پلان و کاری ههریمی خاف تر بیت، ل وی دهمی دئ
پینگافین ههژی و سهرکهفتیانه بهرهف ئاسویین گهشر بو دوزا کوردی و
چهسپاندنا مافین گهلی کورد ل ههریمی هینه هافیتن.

۳- لسهر ئاستی نیف دهولهتی و ههریمایهتی :

هلبژارتنین نوو یین ئیراقی و ههریمی پینگافهکا دیتزه بهرهف
دهموکراسییوونی و چهسپاندنا ههمهههنگیا سیاسی و ئازادییا را
دهبرینی و سهرکهتنا پیکفه ژیانئ. ئانکو دبیته خالهکا گهش د میژوويا
ئیراقا پشتی ئازادکرئی دا. و ل ههریما کوردستانی ژی دبیته نهگههک کو
جفاکا نیف دهولهتی باوهریی ب پشکهفتنا دهموکراسیا ههریمی بینیت و
پشتهفانین وی بن بو پینگافین مهزنتر ژی. ئانکو فان ههالبژارتنان
سهرنجا جفاکی نیف دهولهتی و فیانا وی بو ههریمی راکیشایه و دئ بیته
نهگهه کو ب چافهکی مهزنتر ل پروسهیا سیاسیا ههریمی بنیرن و
دانپیدانی ب خوهبریقهبرنا کوردان بکهن. دنهجام دا نهفه هاندهرهکه بو
جفاکی نیف دهولهتی کو دانپیدانی ب سهربخوییا کوردستانی بکهن وهکو
دهولت نهگهه کوردان نهو پینگاف هافیت.

۴- هلبژارتن وهکو نهزموونهک بو نه حزابان :

نهفه ههلبژارتنه نهزموونهکه بو لایهنین سیاسیین ئیراقی ب گشتی و
یین کوردستانی ب تایبهتی، چونکی دهنگدهری پاداشتا هندهک لایهنان
دهیه و هندهک لایهنین دیتر ژی سزا دهینه. ئانکو نهو دهمی هاولاتی بوو

بنیات بو دەسنیشانکرنا دەسهلاتی و سهنگا لایه‌نان ب ریڤکا سندوقین دەنگدانئ و ب ریڤکا ئیراده‌ییا دەنگه‌ده‌ران هاته دیارکرن، ل وی دەمی دئ لایه‌نین سیاسی ژی هزر ل پروگرام و خزمه‌تگوزاریین باشتر بو ھاوالاتییان کهن. و دئ ل خوه زقرن. ئانکو ئەف هلبژارتنه پنگافه‌کا دیتره بو په‌سەندکرنا پروگرامین باشتر یین حزبان و دنه‌نجامدا هانده‌ره‌که بو پتر خزمه‌تکرنا ھاوالاتییان و دابینکرنا خومه‌تگوزارییان بو ھاوالاتی. بیگومان هەر ئەفه ژی یه مه‌رم ژ هلبژارتنان و هه‌بوونا دهموکراسیی دناف سسته‌مین سیاسی و ئیداری دا.

ب کورتی دشیین بیژین ئەفی هلبژارتنی وەرچه‌رخانه‌ک ئیخسته د پروسیسا سیاسی ل ئیرافی و هه‌ریما کوردستانئ دا. و قازانجا هه‌ره سه‌ره‌کی ژی دئ بو ھاوالاتی زفریت. ئەگه‌ر دەنگده‌ری لسه‌ر بنیاته‌کی ساخه‌م ده‌نگئ خوه دابیت و وده‌نگدانا وی بو پروگرامین هه‌ژی بیت و خوه ژ سوژی و پیه‌ریین دیترین هه‌یی دوور ئیخستبیت. رادی پیگه‌هشتن و وه‌عیا ده‌نگده‌ری، نه‌خشه‌یی سیاسی یی پستی راگه‌هاندنا ئەنجامین هلبژارتنان دەسنیشان دکه‌ت. و لسه‌ر ئاستئ هه‌ریمی ژی هنده‌ک پینگاف یی ده‌ینه هافیچتن کو نا‌فمالیا کوردی ریڤک بکه‌فیت. دیسان به‌رده‌وامی ب پلانا سه‌ربخو‌بوونا ئابوووری یا هه‌ریمی ده‌یته دان و ئەو پترولا کوردان ئەوا ل تورکیا به‌ره‌ف بازارین جیهانی هاتیه ره‌وانه‌کرن. ئەفه‌ژی گفاشته‌کا دی یه هه‌ریم لسه‌ر به‌غدا دکه‌ت داکو لبه‌ر داخوایین کوردان به‌یت.